

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE REFORMATĂ ȘI
MUZICĂ
Școala Doctorală Ecumene**

**AVERTIZĂRILE EPISTOLEI CĂTRE EVREI ÎN
CONTEXTUL VECHIULUI TESTAMENT**

Rezumatul tezei de doctorat

**Coordinatori științifici:
PROF. UNIV. DR. MOLNÁR JÁNOS
CONF. UNIV. DR. LÉSZAI LEHEL**

**Student-doctorand:
VERES ERNŐ**

**Cluj-Napoca
2022**

CUPRINS

CUPRINSUL TEZEI.....	3
CUVINTE CHEIE	6
INTRODUCERE.....	6
SCOPUL CERCETĂRII	7
IPOTEZELE LUCRĂRII	7
REZUMATUL TEZEI.....	8
CONCLUZII	14
LITERATURA UTILIZATĂ.....	15

CUPRINSUL TEZEI

1. Introducere	5
1.1. Descrierea cercetării	5
1.1.1. Domeniul de aplicare al cercetării.....	5
1.1.2. Principalele ipoteze și obiective ale cercetării	5
1.1.3. Relevanța și importanța subiectului	6
1.2. Metode de cercetare	7
1.2.1. Metode utilizate.....	7
1.2.2. Teorii ale cercetării principale	8
1.2.3. Concluzii ale cercetătorilor străini și naționali.....	16
1.2.4. Originalitatea cercetării.....	18
1.3. Cercetarea intertextuală a textelor	21
1.3.1. Definirea tendințelor	22
1.3.2. Fenomenul interdisciplinar.....	23
1.3.3. Impactul său asupra literaturii moderne	25
1.4. Clarificarea conceptelor-cheie	28
1.4.1. Concepte teologice.....	28
1.4.2. Concepte intertextuale.....	29
1.5. Scurtă introducere în cercetare	30
2. Contextul pasajelor de avertizare	32
2.1. Contextul epistolei	32
2.1.1. Data scrierii	32
2.1.2. Identificarea autorului	34
2.1.3. Destinatarii	39
2.1.4. Sursa materialului.....	44
2.2. Hermeneutica	48
2.2.1. Interpretarea alegorică și talmudică	48
2.2.2. Rolul catalizator al Mishnah	53
2.2.3. Tradiția lui Hillel.....	55
2.2.4. Autoritatea scriitorilor Noului Testament	57
2.3. Structura pasajelor de avertizare	59
2.3.1. Avertizări.....	60
2.3.2. Exemple.....	62
2.3.3. Surse de pericol	64
2.3.4. Consecințe.....	64
2.4. Concluzie	65
3. Pericolul de a ignora Cuvântul proclamat: Evr 2:1-4	66
3.1. Contextul primului pasaj de avertizare	66
3.2. Ecoul logosului angelic	70
3.2.1. Rădăcinile Vechiului Testament ale ἄγγελος.....	72
3.2.2. Literatura din perioada celui de-al doilea templu	73
3.2.3. Cartea Jubileelor.....	75
3.2.4. Prima carte a lui Enoh	77
3.2.5. Alte documente ale Manuscriselor de la Marea Moartă	79
3.3. Pedepșa dreaptă a lui Dumnezeu	82
3.3.1. Păcatul și pedeapsa în Vechiul Testament	83

3.3.2. Clasificarea infracțiunilor.....	83
3.4. Ecoul mântuirii în Noul Testament	87
3.4.1. Abordarea diacronică a σωτηρία.....	87
3.4.2. Mărturiile însoțitoare ale lui Dumnezeu	96
3.5 Concluzie	105
4. Pericolul respingerii credinței în Cuvânt: Evr 3:7-4:13.....	106
4.1. Contextul celui de-al doilea pasaj de avertizare.....	106
4.2 Pericolul ispitirea lui Dumnezeu.....	107
4.2.1. Ispitele din timpul peregrinărilor prin pustie	111
4.2.2. Problemele lingvistice și geografice ale lui Massah și Meribah	113
4.2.3. Argumentele pentru ispită la începutul și la sfârșitul rătăcirii în pustie.....	116
4.2.4. Semnificația teologică a celor patruzeci de ani de mânie divină	118
4.3. Analogia dintre Odihnă și Sabat.....	120
4.3.1. Problema terminologiei κατάπαυσις în pasajul de avertizare	120
4.3.2. Originea și semnificația Sabatului	123
4.3.3. Aparițiile termenului "Sabat" în Tora.....	125
4.3.4. Odihna din ziua a șaptea	128
4.3.5. Elemente de bază ale respectării Sabatului	131
4.3.6. Aspecte soteriologice ale κατάπαυσις și σαββατισμός.....	135
4.4. Avertizări condiționale	135
4.4.1. Caracteristici	135
4.4.2. Analiza structurală	137
4.4.3. Examinarea semantică.....	139
4.4.4. Exegeza din Evrei 3:6 și 3:14.....	140
4.4.5. Tendințe și ipoteze teologice.....	142
4.4.6. Analiza contextuală a apodozei și protazei	145
4.5. Concluzie	147
5. Pericolul imaturității spirituale: Evr 5:11-6:12.....	148
5.1. Contextul celui de-al treilea pasaj de avertizare	148
5.2. Subiectul avertismentului: τελειότης vs. σωτηρία	154
5.3. Exemple din Vechiul Testament în contextul avertismentului	159
5.3.1. Pocăința.....	160
5.3.2. Credința în Dumnezeu.....	161
5.3.3. Botezuri	162
5.3.4. Punerea mâinilor	171
5.3.5. Învierea morților.....	174
5.3.6. Judecata veșnică.....	177
5.3.7. Dovezi textuale interne ale destinatarilor.....	180
5.4. Esența celui de-al treilea pasaj de avertizare: Evrei 6:4-6	182
5.4.1. Analiza structurală	182
5.4.2. Sintaxa propozițiilor subordonate participative	183
5.4.3. Semantica clauzelor participiale	187
5.4.4. Starea spirituală exprimată prin participii	190
5.4.5. Semnificația lui παραπεσόντας	193
5.4.6. Implicațiile contextuale ale termenului "imposibil".....	196
5.4.7. Ecoul evenimentelor istorice legate de Kadesh Barnea	199
5.4.8. Istoria interpretării.....	204
5.5. Concluzie	208
6. Pericolul infidelității față de Hristos: Evrei 10:19-39	208
6.1. Contextul celui de-al patrulea pasaj de avertizare.....	209

6.2. Încurajarea de a se închina lui Dumnezeu: 10:19-25	212
6.2.1. Prima încurajare: "Să mergem!" (10:22).....	213
6.2.2. A doua încurajare: "Să insistăm!" (10:23).....	217
6.2.3 A treia încurajare: "Aveți grijă!" (10:24).....	219
6.3. Avertismentul împotriva păcatului deliberat: Evr 10:26-31	222
6.3.1. Pericolele păcatului deliberat (10:26-31).....	222
6.3.2. Aluzie din Vechiul Testament la păcatul intenționat.....	224
6.3.3. Aluzie la focul judecării.....	227
6.3.4. Caracteristicile judecării prin foc.....	229
6.3.5. Legea mozaică a pedepsei capitale.....	230
6.3.6. Mărturia a doi sau trei martori.....	232
6.3.7. Cauze de pedeapsă mai severe decât moartea.....	233
6.3.8. Mesajul de avertizare al Cântecului lui Moise.....	237
6.4. Îndemnul la perseverență: Evrei 10:32-39	239
6.4.1. Reamintirea dificultăților din trecut.....	239
6.4.2. Privind înainte prin perseverență și credință.....	242
6.5. Concluzie	246
7. Pericolul respingerii Cuvântului: Evrei 12:14-29	247
7.1. Contextul celui de-al cincilea pasaj de avertizare	247
7.2. Analogia amărăciunii lui Esau	250
7.2.1. Curvia și impietatea lui Esau.....	251
7.2.2. Acțiunea greșită a lui Esau.....	255
7.2.3. Respingerea lui Esau.....	256
7.3. Comparația dintre Muntele Sinai și Muntele Sion: 12:18-24	258
7.3.1. Teofania uimitoare a Muntelui Sinai.....	259
7.3.2. Aluzia lui Mica la Muntele Sion.....	261
7.3.3. Ecoul miilor de îngeri și al primilor născuți.....	264
7.4. Dialogul dintre sângele lui Abel și sângele lui Isus	267
7.4.1. Sângele lui Abel: aluzie și limbajul semnelor.....	268
7.4.2. Semnificația semnului legământului și a purificării.....	271
7.5. Pericolul respingerii și al întoarcerii - qal wahomer	273
7.6. Concluzie	280
8. Concluzii finale	281
Bibliografie	283
Dicționare și alte materiale sursă.....	283
Comentarii.....	284
Comunicări în jurnal.....	287
Listă de cărți tematice.....	290
Anexă	300
Traducere proprie.....	300
Primul pasaj de avertizare: Evrei 2:1-4.....	300
Al doilea pasaj de avertizare: Evrei 3:7-4:13.....	301
Al treilea pasaj de avertizare: Evrei 5:11-6:12.....	303
Al patrulea pasaj de avertizare: Evrei 10:19-39.....	304
Al cincilea pasaj de avertizare: Evrei 12:14-29.....	306

CUVINTE CHEIE

avertizare, Vechiul Testament, sabbat, înger, mântuire, intertextual, pedeapsă, moarte, participium, aluzie, ecou,

INTRODUCERE

Cercetarea noastră se concentrează pe modul în care avertismentele din Evrei și contextul Vechiului Testament influențează cunoștințele noastre despre mântuire și teologia noastră practică.

Comentariile critice asupra avertismentelor din Evrei din ultimele decenii au condus la o serie de studii academice care au abordat această problemă folosind metode sintetice, istorico-critice, social-științifice, socio-teoretice, oral-critice și intertextuale, pe lângă abordările teologice tradiționale principale ale calvinismului și arminianismului. Cercetarea textuală a lui Radu Gheorghiu a devenit, de asemenea, semnificativă în studiul fondului cărții Evrei, el realizând un studiu aprofundat al influenței Septuagintei în contextul scrierii cărții Evrei, în special în ceea ce privește modul în care aceasta a modelat forma finală a scrisorii.

Considerăm că metoda intertextuală poate fi folosită pentru a plasa pasajele de avertizare din Evrei într-o perspectivă în care putem observa întâlnirea și receptarea unor texte de origini diferite într-un nou context textual. În același timp, acest tip de cercetare textuală oferă o oportunitate unică de a compara și analiza structural diferite texte și de a trage concluzii teologice sau critice din ele.

Considerăm că o examinare mai amănunțită a citatelor, aluziilor și ecourilor din Vechiul Testament va da rezultate semnificative în interpretarea pasajelor de avertizare. Cu toate acestea, în practică, una dintre cele mai dificile

provocări este aceea de a "da viață" concluziilor, mai ales în slujirea pastorală, unde cunoștințele biblice și receptarea studenților joacă un rol major în pricepere.

SCOPUL CERCETĂRII

Obiectivele cercetării noastre au fost atinse în principal prin utilizarea metodei intertextuale, deoarece am încercat să căutăm referințe textuale din Vechiul Testament care să stabilească fundalul lingvistic, istoric și dogmatic al scrisorii datorită utilizării populare a Septuagintei. Un principiu esențial al intertextualității în teologie este acela că nu este îndreptat împotriva autenticității textelor biblice, ci pur și simplu vede posibilitatea de a atribui o nouă interpretare unui text sau pasaj anterior prin lucrarea aceluiași Duh care a făcut cândva afirmația originală.

Explorând contextul Vechiului Testament și aplicând metodele folosite de autor, ne-am apropiat de scopurile principale ale pasajelor de avertizare din scrisoare și de posibilitatea de a dovedi că ipotezele sunt adevărate. Pentru a le realiza, am căutat să interpretăm textul cu obiectivism teologic, astfel încât exegeza să nu se bazeze pe preconcepții de calvinism și arminianism, ci pe concluziile trase din exemplele Vechiului Testament și prin înțelegerea metodei hermeneutice a autorului.

IPOTEZELE LUCRĂRII

Principalele noastre ipoteze sunt următoarele:

H1: Evrei s-a adresat creștinilor evrei convertiți.

H2: Mântuirea în Hristos nu poate fi pierdută.

H3: Referințele la Vechiul Testament din avertismente au un efect preventiv.

H4: Reînnoirea spre pocăință nu este imposibilă pentru credinciosul căzut.

REZUMATUL TEZEI

În primul capitol al cercetării noastre, descriem domeniul de cercetare, metodele de cercetare, analiza intertextuală a textului și clarificarea conceptelor relevante.

Subiectul cercetării noastre îl constituie pasajele de avertizare din scrisoare, acordând o atenție deosebită textului acesteia, contextului din Vechiul Testament, destinatarilor, mesajului și implicațiilor sale teologice. Pasajele de avertizare sunt următoarele: Evrei 2:1-4; 3:7-4:13; 5:11-6:12; 10:19-39; 12:14-29.

În cel de-al doilea capitol al cercetării, data cea mai probabilă a scrierii scrisorii este plasată între anii 65 și 70 d.Hr., pe baza dovezilor externe și interne ale scrisorii. În ceea ce privește paternitatea, am ajuns la concluzia că nu se poate menține paternitatea paulină tradițională, deoarece autorul aparținea celei de-a doua generații de creștini. Problema identității destinatarilor a fost abordată și în capitolul introductiv, dar dovada ipotezei H1 - Scrisoarea a fost adresată unor creștini evrei convertiți - a fost furnizată de o examinare specifică a pasajelor de avertizare. S-a constatat că principalul material sursă al scrisorii este textul grecesc al Septuagintei, așa cum este susținut de limbajul comun, citate, aluzii și alte referințe.

Hermeneutica autorului relevă, de asemenea, interpretarea alegorică a lui Filon, tipologia primilor creștini și rolul catalizator al lui Mishnah. De asemenea, subliniem că practicile interpretative din primul secol prezintă metode diferite: Filon din Alexandria a favorizat alegoria, în timp ce creștinii din primul secol au apelat la tipologie.

În partea hermeneutică a cercetării noastre, am ținut cont și de concluziile lui Daube, care nu numai că a arătat că regula qal wahomer era una dintre metodele populare de interpretare literară în timpul lui Iisus, dar a demonstrat și că tradiția devenise deja echivalentă cu Biblia în acea perioadă.

În ceea ce privește metoda hermeneutică, constatăm că libertatea, așa cum a fost interpretată de scriitorii Noului Testament în opera lor a fost unică și neimitabilă. Autoritatea autorilor din epoca apostolică, inspirați de Duhul Sfânt, a servit ca o reinterpretare autentică și hermeneutică hristotelică a pretextului Vechiului Testament.

Sinteza avertismentelor din scrisoare a fost împărțită în patru grupe de constituenți: avertisment, sursă de pericol, exemplu și consecință. În acest sens, ne-am bazat pe analiza

sintetică a lui McKnight, pe care am completat-o cu subiectul actual al cercetării noastre în legătură cu "exemplul Vechiului Testament".

În cel de-al treilea capitol al studiului, am examinat primul pasaj de avertizare (Evrei 2:1-4). Aici găsim o puternică influență a LXX în ceea ce privește ecoul îngerilor. Înțelegerea fenomenului angelic și a contextului său în Septuaginta este ajutată de un studiu al literaturii de la Qumran. În acest capitol, am arătat că fundalul Evreilor depășește literatura Septuagintei, deoarece include și literatura apocrifă din perioada intertestamentară. Cartea Jubileelor aruncă lumină asupra tradiției mijlocirii îngeresti de pe Muntele Sinai, iar Cartea lui Enoh dezvăluie originea escortei îngeresti a Domnului pe Muntele Sinai (Evrei 12:22). Menționarea "muntelui Sinai" și a "celor zece mii de sfinți" (1 En 1,4) întărește în cititor un ecou al lui Deut 32:2, unde se vede că teofania a fost stabilită tocmai în contextul dăruirii Legii. Aceasta este imaginea folosită de scriitorul din Evrei în 2,2, unde ecoul intertextual include dăruirea Legii pe muntele Sinai (Deut 32:2), locul de locuire al Domnului în cer (Evr 12:22) și teofania apocaliptică a lui Enoh (Enoh 1:9). Scrierile lui Filon consemnează, de asemenea, transmiterea supranaturală a Torei în prezența îngerilor. Consecința pedepselor cu moartea din Vechiul Testament (Tora) s-a manifestat prin moartea fizică. În contextul primului pasaj de avertizare, vom examina, de asemenea, pedeapsa dreaptă a lui Dumnezeu în lumina învățăturilor Torei. Exemplele din Vechiul Testament arată că existau două clase de crime: (1) crime religioase împotriva lui Dumnezeu și (2) crime civile.

De asemenea, vom explora faptul că implicația teologică a termenului *σωτηρία* din pasajul de avertizare se referă în mod clar la trecut, la Evanghelia predicată de Hristos. Autorul nu pune sub semnul întrebării mântuirea destinatarilor, ci îi teme de pericolul de a se îndepărta, dovedind astfel caracterul preventiv al ipotezei H3. El se folosește de mijloacele retoricii (comparație, întrebare, *qal wahomer*) pentru a-i influența să transmită mai departe discursul de mântuire. ipoteza H1, care se referă la identitatea destinatarilor, este susținută de folosirea persoanei întâi a pluralului, iar învățătura despre îngeri susține fondul iudeo-creștin. Semnele și minunile atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament au fost mărturii autentice ale lui Dumnezeu, prin care autorul reafirmă greutatea teologică a ipotezei H3.

În cel de-al patrulea capitol al cercetării, am examinat textul și contextul veterotestamentar al celei de-a doua secțiuni de avertizare (Evrei 3:7-4:13), arătând că

autorul prezintă pericolele și consecințele ispitei prin citare intertextuală, interpretare metatextuală, aluzie și o redefinire tipologică și teologică a conceptului de *Sabat*. Din punct de vedere teologic, cea de-a doua secțiune de avertizare atrage atenția asupra consecințelor răzvrătirii și necredinței, pe care autorul le susține cu ajutorul Psalmului 95. Ispitirea lui Dumnezeu la Cades Barnea nu a fost lipsită de consecințe. Poporul neascultător care L-a ispitit pe Dumnezeu nu a putut scăpa de pedeapsa dreaptă, care s-a văzut în cei 40 de ani de rătăcire în pustiu și în moartea generației din pustiu care a ieșit din Egipt. Consecința ispitelor din Vechiul Testament a fost atât moartea fizică, cât și imposibilitatea poporului de a intra în Țara Făgăduinței. Ideea celui de-al doilea avertisment este că autorul folosește exemple din Vechiul Testament pentru a sublinia faptul că mânia lui Dumnezeu îi va cuprinde pe cei care întorc spatele providenței divine. Acest lucru justifică natura preventivă a avertismentului: Ipoteza H3.

În acest capitol, vom arăta, de asemenea, că interacțiunea dintre termenii *κατάπαυσις* și *σαββατισμὸς* se referă atât la relația intratextuală, cât și la cea intertextuală dintre Evrei și textul LXX. În ceea ce privește *Sabatul*, concluzionăm că această zi nu era doar o zi de odihnă, ci și o zi a lui Dumnezeu, al cărei caracter religios este atestat de literatura neotraheică. În ceea ce privește *Sabatul*, am considerat de asemenea important să subliniem că faptul că ziua a șaptea în Vechiul Testament a precedat practicarea *Sabatului* cultic ca odihnă divină sugerează că, în loc să reînviem și să practicăm *Sabatul* cultic, inclusiv chestiunea zilei de odihnă, ar trebui mai degrabă să mutăm întrebările dogmatice în planul soteriologic al intrării în odihna lui Dumnezeu.

Mai mult, analiza semantică a celor două propoziții condiționale din capitolul al treilea din Evrei duce la concluzia că logica argumentelor se justifică cel mai bine prin metoda "dovadă-concluzie". Aceasta confirmă ipoteza H1, potrivit căreia destinatarii scrisorii erau creștini autentici a căror perseverență decurgea tocmai din faptul evidentei. Același raport confirmă și ipoteza H2, potrivit căreia mântuirea obținută nu poate fi pierdută. Expresiile "casa lui Cristos" (Evr 3,6) și "părtași ai lui Cristos" (Evr 3,14) comunică o realitate faptică care stă la baza perseverenței credincioșilor în mântuire.

Al cincilea capitol al studiului este o examinare a celui de-al treilea pasaj de avertizare (Evr 5:11-6:12), în care aflăm că autorul îi încurajează pe destinatari să ajungă la *τελειότης* ("plinătatea", "maturitatea"). Rezultă că credincioșii care erau predispuși la

reculegere și la inacțiune nu riscau pierderea mântuirii lor în Hristos, ci oportunitatea și binecuvântările creșterii lor în Hristos.

Într-o parte esențială a pasajului de avertizare, autorul exprimă pericolul revenirii la o întoarcere la "doctrina elementară a lui Hristos (Mesia)". Toate acestea au un caracter preventiv, ceea ce justifică ipoteza H3. Rezultatele ulterioare ale cercetării, în special pretextul aluziilor intertextuale, confirmă faptul că destinatarii scrisorii erau creștini evrei convertiți, care au fost enorm tentați de ideea de a se întoarce la religia recunoscută a iudaismului și la catehismul său matur.

În primul și al doilea verset al capitolului al șaselea din Evrei, autorul prezintă șase teme religioase care formau principiile de bază ale catehismului iudaic. Cele șase substantive sunt toate în genitiv și aparțin aceluiași câmp semantic al substantivului *θεμέλιος*. Acest lucru este exprimat prin funcția lor, deoarece toate sunt folosite ca adjective ale substantivului. Se confirmă și aici ipoteza H1, potrivit căreia destinatarii erau creștini evrei convertiți. Pocăința, credința în Dumnezeu, abluțiunile, impunerea mâinilor, învierea morților, judecata veșnică, toate acestea atestă un fundal și o practică dogmatică din Vechiul Testament. Cu toate acestea, nu am considerat că dovezile materiale din Septuaginta sunt suficiente pentru a justifica credința în înviere.

O examinare a miezului avertismentului, în special a structurilor participiale și a interpretării lui *ἀδύνατος*, susține ipoteza H4, conform căreia expresia "imposibilă" de regenerare la pocăință nu indică o apostazie absolută. Pentru credinciosul decăzut, deci, există întotdeauna posibilitatea convertirii, dacă încetează să mai facă ceea ce pentru el este răstignirea și rușinea lui Hristos.

În capitolul șase, am examinat cel de-al patrulea pasaj de avertizare din scrisoare și contextul său din Vechiul Testament (Evrei 10:19-39). Am constatat că primul îndemn al autorului din pasajul de avertizare are un scop încurajator, care este acela de a-i face pe credincioși să îndrăznească să vină (*προσερχώμεθα*), adică să intre într-o relație cu Dumnezeu cel viu. care a făcut posibilă construirea și menținerea unei relații personale cu El prin sângele lui Isus Hristos.

Al doilea îndemn din pasajul de avertizare face apel la păstrarea credinței (*κατέχομεν*) și la fidelitatea față de Dumnezeu care promite. Al treilea îndemn afișează ideea de a ne îngriji unii de alții (*κατανοῶμεν*). În cercetarea noastră am arătat că autorul îi încurajează pe destinatari să persevereze pentru a-i proteja de pericolul apostaziei. În acest

capitol, am arătat, de asemenea, că apostazia a fost o sursă reală, dar excepțională de pericol pentru destinatari, prin înlocuirea jertfei lui Hristos cu jertfele din Vechiul Testament. Această înlocuire era o întreprindere teoretic imposibilă, deoarece nu există cale de întoarcere de la jertfa lui Hristos la jertfele din Vechiul Testament. Religia iudaismului a putut să ofere un refugiu pentru persecuția tot mai intensă a creștinilor evrei care se retrăgeau, dar a fost doar o cale cu sens unic de la jertfele Vechiului Testament la jertfa lui Hristos.

În argumentația sa teologică, autorul scrisorii consideră de asemenea că este important să sublinieze faptul că în legământul mozaic nu exista un sacrificiu ispășitor pentru comiterea unui păcat intenționat. Această conștientizare i-a făcut pe destinatari să fie și mai determinați să persevereze în credință, deoarece exemplul Vechiului Testament transmitea mesajul că judecata lui Dumnezeu îi va ajunge din urmă pe cei care păcătuiesc intenționat. Există, de asemenea, un avertisment foarte serios în acest mesaj important: dacă credincioșii păcătuiesc în mod intenționat, judecata îi va ajunge din urmă, la fel cum a făcut-o cu poporul lui Israel în pustie. Avertismentul împotriva păcatului intenționat nu a fost făcut din cauza pierderii potențiale a aspectului câștigat al mântuirii, ci a fost oportun din cauza consecințelor grave ale căderii înapoi. Ipoteza H2 este justificată de o interpretare a sintagmei "nu mai este nicio jertfă pentru păcat" în contextul Vechiului Testament. Și în acest caz, exemplele din Vechiul Testament servesc drept fundal de avertizare și sunt menite să ajute la dezvoltarea spirituală a credincioșilor pe calea mântuirii spre desăvârșire, așa cum susține și ipoteza H3.

În legătură cu "focul" care apare în avertisment, am arătat că în multe cazuri acesta a însemnat un răspuns divin la păcatul comis. În sens apocaliptic și escatologic, focul era instrumentul judecății finale în Vechiul Testament (Ps 50,3; Mic 1,7; Ioel 3,3; Țof 1,18; 3,8; Mal 3,2). Când autorul s-a referit la judecățile prin foc în pasajele Vechiului Testament, el a vrut să-i protejeze pe destinatari de judecată. Am arătat, de asemenea, că autorul a intenționat ca avertismentele sale să îi avertizeze pe credincioși împotriva păcatului de regres și să îi ajute să ajungă la maturitate.

În capitolul șapte, am analizat ultimul pasaj de avertizare din Evrei (Evrei 12:14-29). Și aici, pasajul de avertizare conține exemple din Vechiul Testament care apar ca metafore: viața nelegiuită a lui Esau (12:16-17), teofania de pe muntele Sinai (12:18-21) și sângele lui Abel (12:24). În acest capitol, autorul aduce un exemplu de avertizare din

Vechiul Testament la viața destinatarilor prin intermediul unei aluzii onomastice. În cercetările noastre, am arătat că autorul cărții Evrei nu numai că amintește, ci și reinterpretează tradiția referitoare la caracterul lui Esau. Cercetarea acordă o atenție deosebită semnificațiilor termenilor curvie (*πόρνος*) și neevlavie (*βέβηλος*), cu care autorul descrie caracterul lui Esau. Autorul identifică drept consecință a acțiunii greșite a lui Esau respingerea. Aici este important de subliniat că textul nu implică faptul că, odată cu pierderea binecuvântării primului născut, Esau a pierdut tot ce a mai existat în viața sa.

Comparând muntele Sinai și muntele Sion, trebuie să subliniem că autorul scrisorii folosește metoda comparației din versetele 18-24 din capitolul 12 pentru a-i convinge pe destinatari că muntele Sion înseamnă mai mult și este mai valoros pentru ei decât muntele Sinai. Fenomenele de însoțire a teofaniei de pe Muntele Sinai servesc drept aluzii intertextuale, creând în mintea destinatarilor o bază de comparație bazată pe trecut. În cartea lui Miheia, profetul plasează semnul de echivalență între patru concepte prin intermediul paralelismului poetic: "muntele Domnului", "casa Dumnezeului lui Iacob", "Sion" și "Ierusalim" (Mic 4:2). Acestea devin concepte interschimbabile, la fel ca în Evrei 12:22 "muntele Sionului", "cetatea Dumnezeului celui viu" și "Ierusalimul ceresc". La nivel semantic, este de asemenea evident că, în timp ce autorul pretextului adresează neamurilor necesitatea unui pelerinaj la Muntele Sion pentru a asculta cuvântul Domnului, scriitorul cărții Evrei face apelul la Biserica iudeo-creștină, dar semnificația sa este dezvăluită tocmai prin trimiterea la ceea ce s-a întâmplat deja pentru ei. Cu toate acestea, chemarea nu este de a merge pe Muntele Sion, care a fost deja stabilit în relația dintre creștini și Isus, ci de a asculta Cuvântul și de a rămâne în el.

Din ultimul pasaj de avertizare arătăm, de asemenea, că aluzia la sângele lui Abel este prezentă atât intratextual, cât și intertextual în text. Prima se regăsește în Evr 11,4, iar cea de-a doua în Gen 4,10. Cele două sângeri în sine, în relația lor reciprocă, transmit un mesaj simbolic. Cu toate acestea, există o diferență semnificativă între cele două mesaje și discursuri: sângele lui Isus, spre deosebire de sângele lui Abel, a realizat ispășirea. Autorul scrisorii confirmă astfel faptul răscumpărării și statutul privilegiat al ascultătorilor.

Aluzia onomastică susține ipoteza H3, potrivit căreia referințele la Vechiul Testament (Esau) în avertismente au un efect preventiv. Timpul perfect al verbelor "ai venit" (12:22) și "ai fost înregistrat" (12:23) și sensul semantic al participiilor susțin ipotezele H1 și H2. În cel de-al cincilea avertisment, ipoteza H2 este confirmată și de

convingerea autorului ("am obținut o împărăție de nezdruncinat"), ceea ce dovedește că mântuirea care a fost deja "obținută" nu poate fi pierdută. Așadar, posibilitatea pierderii mântuirii nici măcar nu este menționată în acest avertisment, dar metafora "focului mistuitor" al lui Dumnezeu confirmă concluzia lui Calvin și ipoteza H3: "Dumnezeu lucrează prin toate mijloacele pentru a ne apropia de El".

Al optulea capitol prezintă concluziile finale ale tezei și utilitatea practică a acesteia.

La finalul cercetării se află bibliografia și anexa. În apendice veți găsi traducerea pasajelor de avertizare realizată de mine, împreună cu notele de subsol necesare.

CONCLUZII

Următoarele concluzii sunt formulate pe parcursul tezei:

1. Ipoteza H3 este confirmată din fiecare dintre pasajele de avertizare, stabilind astfel scopul principal al avertismentelor în efectul preventiv. 2. Scopul principal al autorului în scrierea scrisorii este dezvăluit în intenția pastorală, care a fost în principal de a-i proteja pe destinatarii săi de păcatul retrocedării.

2. Dovezile pentru ipoteza H1, conform căreia destinatarii scrisorii erau creștini evrei convertiți, sunt, de asemenea, foarte puternice. Mesajul teologic al acestei ipoteze este că nu creștinii nominali, ci creștinii autentici sunt cei care au nevoie de avertismentele exprimate în scrisoare.

3. Ipoteza H2, potrivit căreia mântuirea nu poate fi pierdută, este, de asemenea, puternic susținută de dovezile din pasajele de avertizare. Cu toate acestea, în această ipoteză, este important de menționat că, din cauza limitărilor cadrului textual, nu am putut furniza decât dovezi parțiale. În opinia noastră, această ipoteză poate fi abordată în mod satisfăcător doar într-o sinteză completă a Noului Testament.

4. Punctul slab al argumentării noastre este confirmarea ipotezei H4. Dovezile interne par a fi cu greu suficiente și, prin urmare, exemplele de înnoire la pocăință ar trebui cu siguranță să fie susținute de mai multe exemple din Vechiul și Noul Testament. Acest lucru lasă ușa deschisă pentru cercetări suplimentare, care ar putea fi interesante din punct de vedere intertextual chiar și în contextul scrierilor Noului Testament.

Subiectivitatea cercetării în dovedirea tezelor se reflectă în faptul că am încercat să evităm influențele dogmatice ale preconcepțiilor calvinismului și arminianismului, ceea ce, la rândul său, a dus la o afirmare tot mai mare în cercetarea noastră textuală a harului electrizant al lui Dumnezeu, a conștientizării mântuirii noastre în Hristos și a vocației noastre ecleziale și sociale la maturitatea creștină.

LITERATURA UTILIZATĂ

Dicționare și auxiliare

Bauer, Walter: *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. ed. Frederick W. Danker, 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press, 2000.

Balz, Horst and Schneider, Gerhard eds.: *Exegetical Dictionary of the New Testament*, 3 vols; Grand Rapids: Eerdmans, 1990.

BibleWorks 10 Software, 2018.

Biblia, Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése, (RÚF 2014), Kiadja a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2018.

Biblia, azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás, Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár, Magyar Bibliatanács, Budapest, 2010.

Biblia Hebraica Stuttgartensia, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1984.

Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 3. Auflage, 1983.

Deuterokanonikus bibliai könyvek a Septuaginta alapján, szerk. a Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága, Kálvin kiadó, Budapest, 1998.

Die Bibel nach der Übersetzung Martin Luthers, revidierte Fassung, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1984.

Davids, Peter H and Ralph, Martin P: *Dictionary of the Later New Testament & Its Developments*. Downers Grove, Ill Intervarsity Press, 2003.

Farrar, F W.: *A Brief Greek Syntax and Hints on Greek Accidence: With Some Reference to Comparative Philology, and with Illustrations from Various Modern Languages*. London; New York, Longmans, Green, 1897.

Friberg, T., Friberg, B. and Miller, N.F.: *Analytical lexicon of the Greek New Testament*. Victoria, B.C.: Trafford, 2005.

Hillerbrand, Hans J. ed.: *Oxford Encyclopedia of the Reformation*. Oxford, Oxford University Press, 1996.

Kittel, Gerhard et al.: *Theological Dictionary of the New Testament*. Grand Rapids, Mich. Eerdmans, 1985, 74.

Novum Testamentum Graece, 28th Revised Edition, The German Bible Society, 2018.

R Laird, Harris, Gleason L Archer, Jr and Waltke, B.K.: *Theological wordbook of the Old Testament*. [online] Chicago: Moody Press, C. 2003, Available at:

<https://www.christianbook.com/theological-wordbook-testament-one-volume-edition/r-harris/9780802486493/pd/6495> [Accessed 6 Nov. 2019].

Rahner, Karl and Vorgrimler, H. eds.: „Perseverance,” *Theological Dictionary*. New York, Herder and Herder, 1965, 351.

Robertson, Thomas: *A Grammar of the Greek New Testament*. London, Hodder & Stoughton, New York, 1919.

Septuaginta, szerk. Alfred Rahlfs, Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart, Germany, 1935, 1979.

Spicq C.: *Theological Lexicon of the New Testament*, 3 vols.; Peabody, MA: Hendrickson, 1994.

Thayer, Joseph: *A Greek-English Lexicon of the New Testament. Abridged and Revised Thayer Lexicon*, Ontario, Canada: Online Bible Foundation, 1997.

Wallace, Daniel B.: *Basics of New Testament Syntax*. Grand Rapids, Michigan, Zondervan, 2000, 308.

Comentarii

Allen, David L.: *Hebrews. The New American Commentary*, B@H Publishing Group, Nashville, 2010.

Attridge, Harold W.: *The Epistle to the Hebrews: A Commentary*. Fortress Press, Philadelphia, 1989.

Aquinas, Thomas: *Commentary on the Epistle to the Hebrews*. Ford. C. Baer, South Bend, In: St. Augustine's, 2006.

Barker, K.L. and Kohlenberger, J.R.: *Zondervan NIV Bible commentary. Vol. 3*. Grand Rapids, Mich.: Zondervan Pub. House, 1994.

Barton, John, et al.: *The Oxford Bible Commentary*. Oxford University Press, Oxford; New York, 2014.

Beale, K.G. and Carson, A. D.: *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament*. Baker, Grand Rapids, 2007.

Beavis, Mary Ann and HyeRan Kim-Cragg: *The Epistle to the Hebrews. Wisdom Commentaries*. Liturgical Press, Collegeville, MN 2015.

Calvin, J.: *A Commentary on Genesis*. London, Banner of Truth, 1965.

_____, J.: *Commentary on the Epistle to the Hebrews*, first edition, Latin (Genevea, 1549) Eng. tr. by W. B. Johnston in *The Epistle of Paul the Apostle to the Hebrews and the First and Second Epistles of St. Peter*, Edinburgh, 1963.

_____, John: *Commentary on Hebrews*. Grand Rapids, Eerdmans 1949.

_____, Jean and John Owen: *Commentaries on the Epistles of Paul the Apostle to the Hebrews*. Grand Rapids, Mich., W.B. Eerdmans, 1949.

Czegle, Imre: A Zsidókhöz írt levél magyarázata. In: *Jubileumi Kommentár: A Szentírás magyarázata III. köt.* Kálvin Kiadó, Budapest, 1998.

Gerhard, Von Rad: *A Commentary*. Philadelphia, Westminster Press, 1966.

Godet, F. L.: *A Commentary on the Gospel of Luke*. 4th ed., trans. E. W Shalders and M. D. Cusin, Funk @ Wagnalls, New York, 1887.

Guthrie, George H.: *Hebrews: The NIV Application Commentary*. Zondervan, Grand Rapids, 1998.

Healy, Mary: *Hebrews: Catholic Commentary on Sacred Scripture*. Baker

Academic, Grand Rapids, 2016.

Hendriksen, William and Kistemaker, Simon: *Exposition of Thessalonians, the Pastorals, and Hebrews: New Testament Commentary*. Baker, Grand Rapids, 2007.

Hewitt, Thomas: *The Epistle to the Hebrews: An Introduction and Commentary*. London, Tyndale, 1960.

Hughes, E. Philip: *A Commentary on the Epistle to the Hebrews*. Eerdmans, Grand Rapids, 1977.

Isaacs, Marie E.: *Reading Hebrews and James: A Literary and Theological Commentary*. Smyth and Helwys, Macon, 2013.

Kálvin, János: *A Zsidókhöz írt levél magyarázata*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1965.

Koester, Craig R.: Hebrews. *A New Translation with Introduction and Commentary*. AB 36, Yale University Press, New Haven CT, 2001.

Lane, William: *Word Biblical Commentary, Hebrews 1-8*. Thomas Nelson Publishers, Nashville, 1991.

_____: *Word Biblical Commentary, Hebrews 9-13*. Thomas Nelson Publishers, Nashville, 1991.

Longman, Temper III and Garland, E. David: *The Expositor's Bible Commentary: Hebrews-Revelation*. Zondervan, Grand Rapids, 2006.

Mathews, K. A.: Genesis. In: *The New American Commentary*. Broadman & Holman, Nashville. 1995.

Moffatt, James: *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Hebrews*. New York, Charles Scribner's Sons, 1924.

Mueller, Steven P.: *Reformation Heritage Bible Commentary*. Hebrews, Concordia Publishing House, 2015.

Peterson, David G.: *Hebrews: Tyndale New Testament Commentaries*. InterVarsity Press Downers Grove, Illinois, 2020.

Sailhamer John H.: *The Pentateuch as Narrative: A Biblical-Theological Commentary*. Zondervan Publishing House, Grand Rapids, Michigan, 1992.

Schreiner, R. Thomas: *Commentary on Hebrews, Biblical Theology for Christian Proclamation*. B@H Publishing Group, Nashville, 2015.

Schunack, Georg: *Der Hebräerbrief, Züricher Bibelkommentare*. NT 14. Zürich, 2002.

Walton, John H.; **Matthews**, Victor H. and **Chavalas**, Mark W.: *The IVP Bible Background Commentary: Old Testament*. IVP Academic, Downers Grove, Illinois, 2000.

Wenham, G. J.: Genesis, Vol. I. In: *Word Biblical Commentary*, 1987, 36.

Westerman, Claus: *Genesis 1—11: A Commentary*. Minneapolis, Augsburg, 1984.

Wiersbe, Warren: *The Wiersbe Bible Commentary: New Testament*. David C. Cook, Colorado Springs, 2007.

Wilkin, Robert N. (ed.): *The Grace New Testament Commentary*. Revised Edition Based on the New King James Version, Grace Evangelical Society, Denton, TX, 2019.

Studii, jurnale

Aichele, George, and Gary A. Phillips: „*Intertextuality and the Bible*”. Semeia no. 69-70, 1995. Jan. 1, 1-305.

Allen, M. David: Deuteronomy and Exhortation in Hebrews. In: *WUNT*, 2/238 kötet, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

- Balla, Péter:** A zsidókhöz írt levél és az egyetemes levelek, In: Judák Endre (szerk.): *Református presbiteri füzetek II. (2): Kisköri presbiterképzés 2007*. Budapest: Magyar Presbiteri Szövetség, 2006, 139-151.
- Daube, David:** Rabbinic Methods of Interpretation and Hellenistic Rhetoric. *Hebrew Union College Annual*, vol. 22, 1949, 240–257.
- Davis, W. Casey:** Hebrews 6:4-6 from an Oral Critical Perspective. In: *JETS* (The Journal of the Evangelical Theological Society), 51. évf. 4. rész, 2008.
- Genette, Gérard:** Transztextualitás. (ford. Burján Mónika), in *Helikon*, 1996/1-2, 81-90.
- Hasel, G. F.:** "Sabbath," Attempt at Instituting Social Justice," in *Justice and ABD* 5.849–56, 1992.
- Hatch, W. H. P.:** The Position of Hebrews in the Canon of the New Testament, In: *Harvard Theological Review*, April, 1936, 133—151.
- Hodges, Zane C.:** Harmony with God, Repentance reconsidered: Repent and believe? In: *CTS Journal*, Vol 8. No.3. July-September, 2002, 3-4; 8.
- Hofius, Otfried:** „*Katapausis*“ – *Die Vorstellung vom endzeitlichen Ruheort in Hebräer/brief*. WUNT 11, Mohr Siebeck, Tübingen, 1970, 110.
- Irwin, William:** Against Intertextuality: *Philosophy and Literature*. 28/2, 2004.
- Kaiser, Walter:** The Promise Theme and the Theology of Rest In: *Bibliotheca Sacra*, Vol 130, 1973:142.
- Kenderesi, István:** A második megtérés lehetetlensége a Zsidókhöz írt level tanítása szerint. In: *Református Szemle*, 100.1 (2007), 144.
- Lewy, J. And H.:** "The Origin of the Week and the Oldest West-Asiatic Calendar," *HUCA* 17, 1942.
- Lészai, Lehel:** A jelek és csodák az apostolok cselekedeteiben. In: *A tudás ösvényén III.*, (szerk. Buzogány Dezső, Korinna Zamfir, Nóda Mózes, Molnár János), Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, 2021, 22.
- _____ : A tanító és a tanítvány viszonya a qumráni tekercsekben, IN: *A tudás ösvényén II.*, Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 2020, 18-19.
- Luz, Ulrich:** "Intertexts in the Gospel of Matthew." *Harvard Theological Review* 97, April/2, 2004, 118-137.
- Mach, Michael:** *Entwicklungsstadien des jüdischen Engelglaubens in vorrabbinischer Zeit. Texte und Studien zum Antiken Judentum 34*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1992.
- Mason, Eric. F.:** Hebrews and the Dead Sea Scrolls: Some Points of Comparison, *PRSt* 37, 2010, 457-79.
- Maszyk, Endre:** BAPTIDZEIN (ESZTHAI) EIS TO ONOMA TINOS. *Theologiai Szaklap*, 2. évfolyam, Pozsony, 1903-1904, 21.
- Mathewson, Dave.:** Reading Hebrews 6:4-6 in Light of the Old Testament. *WTJ* 61. évf. 1999, 209-225.
- McCullough, J. C.:** The Old Testament Quotations in Hebrews." In: *New Testament Studies*, vol. 26, no. 3, Apr. 1980, pp. 363–379, 10.1017/s0028688500022396. Accessed 13 July 2020.
- McKnight, Scot:** The Warning Passages of Hebrews: A Formal Analysis and Theological Conclusions. In: *Trinity Journal 13NS*, 1992.
- Molnár, János:** A 4. zsoltár irodalmi elemzése. In: *A tudás ösvényén II.* (Szerkesztők: Molnár János, Korinna Zamfir, Buzogány Dezső), Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, 2020. 8–9.

Oropeza, B. J.: The Warning Passages in Hebrews: Revised Theologies and New Methods of Interpretation. *Currents in Biblical Research*, 10. évf. 1. rész, 2011, 81-100.

Ravasz, László: A mindenkori Kálvin-kép. In: *Legyen világosság I.*, 1936.

Salevao, Iutisone: Legitimation in the Letter to the Hebrews: The Construction and Maintenance of a Symbolic Universe. In: *JSNTSup*, 219, Sheffield: Academic Press 2002, 5-6.

Schenker, Adrian and International Organization For Septuagint And Cognate Studies. Congress, Vol. 52.: *The Earliest Text of the Hebrew Bible: The Nature of the Large-Scale Differences, between LSS and MT S T V, Compared with Similar Evidences in Other Sources*. Basel, 2001, 121.

Schröger, Friedrich: Der Gottesdienst der Hebräerbriefgemeinde. *MTZ* 19, 1968, 61-68.

_____ : Der Verfasser des Hebräerbriefes als Schriftausleger. *BU* 4, 1968, 35.

Silva, David A. de: Hebrews 6:4–8: A Socio-Rhetorical Investigation. Part 2. In: *Tyndale Bulletin* 50. évf. 2. rész 1999, 227.

Spicq, C.: „La Perspective de la foi selon Hébreux XI.” *Cahiers Sioniens* I 1952, 226-231.

Stone, Michael: Judaism at the time of Christ, IN: *Scientific American* 288, January, 1973, 80-87.

Thomas, C. Adrian: A Response To I. Howard Marshall's Kept By The Power Of God: A Study Of Perseverance And Falling Away – Chapter Six: The Epistle To The Hebrews, In: *Testamentum Imperium*, Vol. 3. 2011, 15–30.

Thomas, Kenneth J.: „The Old Testament Citations in Hebrews.” In: *New Testament Studies*, vol. 11, no. 4, July 1965, p. 325, 10.1017/s0028688500002046. Accessed 20 Nov. 2019.

Tov, Emanuel: A Categorized List of all the „Biblical Texts” Found in the Judean Desert, *DSD* 8 2001, 79-80, 82.

VanderKam, James C.: The Angel of the Presence in the Book of Jubilees. *DSD* 7, 2000, 390.

_____ : *The Book of Jubilees*. (2 vols.), CSCO 510-11, Scriptorum Aethiopicum, 87-88, Louvain, Peeters, 1989.

Veres, Ernő: A feltételes mondatok problematikája a Zsidókhöz írt levél harmadik fejezetében. In: *A tudás ösvényén III*. (Szerkesztők: Molnár János, Korinna Zamfir, Buzogány Dezső, Nóda Mózes), Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, 2021. 41-52.

Vermes, Géza: A holt tengeri tekercesek: Negyven év után, IN: *MTA Judaisztikai Kutatócsoport Éretesítő*, 6. Sz, 1992. június 8.

Wright III, Benjamin G.: Jewish Ritual Baths – Interpreting the Digs and the Texts: Some Issues in the Social History of Second Temple Judaism, IN: *The Archaeology of Israel: Constructing the Past, Interpreting the Present*, ed. Neil Asher Silberman and David Small, *JSOTSup* 237, Sheffield: JSOT, 1997, 191.

Yigael, Yadin: The excavation at Masada –1963/64, Preliminary Report, *IEJ* 15, 1965, 55.

Lista cărților tematice

Alexander, Elizabeth S.: The Orality of Rabbinic Writing IN: R. “Charlotte E.

- Fonrobert and Martin S. Jaffee (Eds): *The Cambridge Companion to the Talmud and Rabbinic Literature*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007.
- Allen**, Graham: *Intertextuality*. Routledge, London/New York, 2000.
- Almási**, Tibor: *Választott szakaszok exegézise*. Budapest, “Mátyus” Bt., Dabas, 2013.
- Abrose**: *Concerning Repentance*. 2.2.7–8 (NPNF-2 10:345–46).
- Andreasen**, N.-E. A.: *The Old Testament Sabbath: A Tradition Historical Investigation*. SBLDS 7, Missoula, MT: Society of Biblical Literature, 1972.
- Andriessen**, P. and A. Lenglet: *De Brief Aan de Hebreëën*. Roermond, Romen, 1971.
- Athanasius**, S.P.: *Four Discourses against the Arians*. Christian Literature Publishing CO., New York, 1892.
- Attridge**, Harold W.: How the Scrolls Impacted Scholarship on Hebrews, IN: *The Bible and the Dead Sea Scrolls*. ed.: James H. Charlesworth, Baylor University Press, Waco, Texas, 2006.
- Bakhtin**, Mikhail: *Speech Genres and Other Late Essays*. Trans. V. W. McGee, ed. C. Emerson and M. Holquist, University of Texas Press, Austin, 1986.
- Barrera**, Julio Trebolle: *The Jewish Bible and the Christian Bible*. trans. Wilfred G. E. Watson, Leiden — Grand Rapids, Eerdmans, 1998.
- Basil**: *On the Holy Spirit*. 24.56-57 (NPNF-2 8:36).
- Bateman**, Herbert: *Early Jewish Hermeneutics nad Hebrews 1,1—5. The Impact of Early Jewish Exegesis on the Interpretation of a Significant New Testament Passage*, AUS series 7., New York, Peter Lang, 1997.
- Bateman**, Herbert: ed. *Four Views on the Warning Passages in Hebrews*. Kregel Publications, Grand Rapids, 2007.
- Berkhof**, Louis: *Systematic Theology*. The Banner of Truth Trust, Edinburgh, 1939, Reprinted 1988.
- Berkovits**, Eliezer: *Essential Essays on Judaism*. Ed. David Hazony, Jerusalem, Shalem Press, 2002.
- Bernáth**, Árpád et al.: *Irodalom, irodalomtudomány, irodalmi szövegelemzés*. Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.
- Bleek**, Friedrich: *Der Brief an Die Hebräer*. Berlin, F. Dümmler, 1828.
- Boccaccini**, Gabriele: *Roots of Rabbinic Judaism: An Intellectual History, from Ezekiel to Daniel*. Grand Rapids, Michigan; Cambridge, U.K., W.B. Eerdmans, 2002.
- _____ : Qumran and the Enoch Groups: Revisiting the Enochic-Essene Hypotheses, IN: *The Bible and the Dead Sea Scrolls*. ed. James H. Charlesworth, Baylor University Press, Waco, Texas, 2006.
- Brown**, Herbert: *Qumran und das Neue Testament*. 2 vols. Tübingen, 1966.
- Brown**, Jeannine K.: Metalepsis, In: *Exploring Intertextuality*. (eds. Steve Moyise and B. J. Oropeza) Cascade Books, Eugene, Oregon, 2016.
- Brown**, J. Vallance: *The Authorship and Circumstances of Hebrews.—Again!*, Bibliotheca Sacra 80, 1923.
- Bruce**, F.F.: *The Epistle to the Hebrews*. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan 1964.
- Calvin**, John, et al.: *Institutes of the Christian Religion / Vol. 2*, 3.3.23, 619, London, Scm Press, 1961.
- Carson**, D.A.: *Exegetical Fallacies*. Grand Rapids, Baker, 1996.
- _____ : *From Sabbath to the Lord's Day*. Grand Rapids, Zondervan, 1982.

- Carson, D. A., Moo, D. J. and Morris, L.:** *An Introduction to the New Testament*. Grand Rapids, Zondervan, 1992.
- Charles, Robert Henry:** *The Book of Jubilees or Little Genesis*. (trans. from the editor's ethiopic text), London, Adam and Charles Black, 1902.
- Cockerill, Gareth L.:** A Wesleyan Arminian Reformed View. In: Herbert W. Bateman IV: *Four Views on the Warning Passages in Hebrews*. Grand Rapids, Kregel, 2007.
- Cockerill, Gareth L.:** *The Epistle to the Hebrews*. Eerdmans, Grand Rapids, 2012.
- Dániélou, J.:** *Philon d'Alexandrie*. Les Éd. du Cerf, Paris, 1958.
- Daniel, S. and Philo, J.:** *De specialibus legibus. I et II*. Paris: Editions Du Cerf, 1975.
- De Vuyst, J.:** *Oud en nieuw verbond in de brief aan de Hebreëën*. Kok, Kampen, 1964.
- Delitzsch, Franz and Kingsbury, T.L.:** *Commentary on the Epistle to the Hebrews*. Vol. I. Edinburgh: Clark, 1874.
- Dressler, H. H. P.:** "The Sabbath in the Old Testament," In: *From Sabbath to Lord's Day: A Biblical, Historical, and Theological Investigation*. ed. D. A. Carson, Grand Rapids, MI: Zondervan, 1982.
- Ellingworth, Paul:** *The Epistle of the Hebrews*. Epworth Commentaries, Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1991.
- Enns, Peter:** *Inspiration and Incarnation. Evangelicals and the Problem of the Old Testament*. Grand Rapids, Baker, 2005.
- _____: The Interpretation of Psalm 95 in Hebrews 3.1-4.13', In: *C. Evans and J.A. Sanders (eds.), Early Christian Interpretation of the Scriptures of Israel: Investigations and Proposals* (JSNTSup,148; Sheffield: Sheffield Academic Press): 1997.
- Eusebius:** *Ecclesiastical History*. tr. C.F. Cruse, Samuel Bagster and Sons, London, 1842.
- Fanning, Buist:** A Classical Reformed Response. In: Herbert W. Bateman IV: *Four Views on the Warning Passages in Hebrews*. Grand Rapids, Kregel, 2007.
- _____: A Classical Reformed View. In: Herbert W. Bateman IV: *Four Views on the Warning Passages in Hebrews*. Grand Rapids, Kregel, 2007.
- Flavius, Josephus:** *A zsidó háború*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1957.
- _____: *A zsidók története*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1966.
- Fohrer, Georg:** *Geschichte der israelitischen Religion*. Walter de Gruyter, Berlin, 1969.
- Genette, Gérard:** *Palimpsests: Literature in the Second Degree*. Translated by Channa Newman and Claude Doubinsky. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1982.
- Gerőfi, Gyuláné:** *Verbum Domini manet in aeternum. Az Ószövetség recepciójának vizsgálata a Zsidóhoz írt levélben az intertextuális módszer segítségével*. Doktori értekezés (kézirat). Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest, 2008.
- Gheorghita, Radu:** *The Role of the Septuagint in Hebrews*. WUNT 2. R. 160, Mohr Siebeck, Tübingen, 2003.
- Gleason, Randall C.:** A Moderate Reformed View. In: Herbert W. Bateman IV: *Four Views on the Warning Passages in Hebrews*. Grand Rapids, Kregel, 2007.
- Goldwyn, Adam J, and James Nikopoulos:** *Brill's Companion to the Reception of Classics in International Modernism and the Avant-Garde*. Leiden; Boston, Brill, 2017.
- Gromacki, Robert:** *Stand Bold in Grace: An Exposition of Hebrews*. Kress

- Christian Publications, The Woodlands, TX, 2002.
- Grosheide**, F.W.: *Het brief aan de Hebreëën*. Kok, Kampen, 1959.
- Grudem**, Wayne: *Perseverance of the Saints: A Case Study from Hebrews 6:6–4 and the other Warning Passages of Hebrews*, Grand Rapids, Baker, 1995.
- Guthrie**, Donald: *New Testament Introduction*. Intervarsity Press, Leicester, 1990.
- Gyuricza**, Katalin: „Mit ért a nyelvészet az intertextualitás fogalmán?” In: *Féluton* 9, ELTE BTK, Budapest, 2014.
- Hagner**, D. A.: *The New Testament: A Historical and Theological Introduction* MI:Baker, Grand Rapids, 2012.
- _____: *The Use of Old and New Testaments in Clement of Rome*, Brill, Leiden 1973.
- Halivni**, David Weiss: *Midrash, Mishnah, and Gemara: The Jewish Predilection for Justified Law*. Cambridge (MA); London, Harvard University Press, 1986.
- Hanson**, Anthony Tyrrell: *Jesus Christ in the Old Testament*. Wipf and Stock Publishers, 2011.
- Hanna**, K. Harrington: *The Impurity Systems of Qumran and the Rabbis*. SBLDS, Atlanta, Scholars Press, 1993.
- Hays**, Richard: *Echoes of Scripture in the Letters of Paul*. Yale University Press, New Haven, London, 1989.
- Hegel**, Martin: *The Hellenization of Judea in the First Century After Christ*. trans. John Bowden, Trinity, London, 1987.
- Howard**, George: „Hebrews and the Old Testament Quotations.” In: *Novum Testamentum*. 1968.
- Howland**, Jacob: *Plato and the Talmud*. Cambridge, Cambridge University Press, 2013.
- Isaac**, Halevy: *Dorot Ha-Rishonim*. Berlin and Vienna, Vol I., Book 3, 1923.
- Jeremias**, Joachim: *Jerusalem in the Time of Jesus*, Fortress Press, Augsburg, 1969.
- Jerome**: *On Illustrious Men*. Latin: De viris illustribus, tr. by Thomas P. Halton, The Catholic University of America Press, Washington D.C., 1999.
- Johnson**, Luke Timothy: *Hebrews*. Westminster John Knox Press, Louisville, 2006.
- Josephus**, *Antiquities*, 4.102-150, 224-257.
- Kadushin**, Max: *The Rabbinic Mind*. Binghamton, New York, Global Academic Publishing, 2001.
- Kaiser**, Otto, et al.: *Studien Zu Philo von Alexandrien*. Berlin Boston De Gruyter, 2017.
- Kamecke**, F. Von: *Implications for the Rendering of παραπεσόντας in Hebrews 6:4–6*. Ph. D. diss., Trinity Evangelical Divinity School, Deerfield, IL, 2004.
- Kamesar**, Adam: *The Cambridge Companion to Philo*. Cambridge; New York, Cambridge University Press, Breinigsville, Pa, 2010.
- Kistemaker**, S.: *The Psalm Citations in the Epistle to the Hebrews*. Amsterdam, G van Soest, 1961.
- Kendall**, R. T.: *Once Saved Always Saved*. Crossbooks, Bloomington, 2013. 131.
- Kenyon**, F. G.: *The Chester Beatty Biblical Papyri*, Emery Walker, London, 1936.
- Kistenmaker**, S.J.: *The Authorship of Hebrews*. Faith & Mission 18, 2001.
- Koren**, Pál: *Pál apostol levele a zsidókhöz*, Kner nyomda, Gyoma, 1896.
- Kormos**, Erik: *Az Újszövetségi hapax legomenonok paradigmái*. – Phd értekezés,

Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2018.

Kozma, Zsolt: *A Zsidókhöz írt levél 1–3. magyarázata.* 35. Lásd <https://konyvtar.proteo.hu/sites/konyvtar.proteo.hu/files/documents/2010/1439664220.pdf>
Letöltés dátuma: 2022.01.18.

_____: *A Zsidókhöz írt levél magyarázata.* Kolozsvár, kiadásra kész tanulmány, 2020.

Kristeva, Julia: *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art.* Columbia University Press, New York, 1980.

Kvanvig, Helge S.: Enochic Judaism — A Judaism without the Torah and the Temple? – The Melting of Mosaic and Enochic Traditions. In: *Enoch and the Mosaic Torah: The Evidence of Jubilees.* Eds. Gabriele Boccaccini and Giovanni Ibba; Eerdmans, Grand Rapids, 2009.

Lachmann, Renate: *Gedächtnis und Literatur. Intertextualität in der russischen Moderne.* Suhrkamp, Frankfurt, 1990.

Leitch, Vincent B.: *Deconstructive Criticism: An Advanced Introduction.* Cornell University Press, New York, 1983.

Leonard, W.: *The Authorship of the Epistle to the Hebrews.* Polyglot, London, 1939.

Longenecker, R. N.: *Biblical Exegesis in the Apostolic Period,* Grand Rapids, Eerdmans, 1975.

Lord, Albert Bates: *Epic Singers and Oral Tradition.* Cornell University Press, London, 2018, 16.

Lord, Albert Bates et al.: *The Singer of Tales.* Cambridge, Mass., Harvard University Press, 2000.

Luther, Martin et al.: *Luther's Works.* Vol. 35. Saint Louis, Mo, Concordia Publishing House; Philadelphia, 1955.

MacArthur, John: *Hebrews.* Moody Publishers, Chicago, 1983.

Marcus, Ralph: *Philo, Questions on Genesis,* Harvard University Press, William Heinemann Ltd., 1953.

Marshall, Howard I.: *Kept by the Power of God: A Study of Perseverance and Falling Away.* 2nd ed. Minneapolis: Bethany Fellowship, 1974.

McGrath, Alister E.: *Iustitia Dei: A History of the Christian Doctrine of Justification.* Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

Michell, Alan C.: *Hebrews.* Liturgical Press, Collegeville, 2007.

Milik, Jozef T.: *The Books of Enoch: Aramic Fragments of Qumran Cave 4.* Oxford, Clarendon, 1976.

Morales, L. Michael: „Atonement in Ancient Israel: The Whole Burnt Offering as Central to Israel's Cult”, In: *So Great a Salvation* (eds. Jon C. Laansma, Gheorghe H. Guthrie, and Cynthia Long Westfall), T and T Clark, London, 2019.

Morgenstern, J.: *Sabbath, The Interpreter's Dictionary of the Bible 4.* Nashville, Abingdon Press, 1962.

Morgenthaler, Robert: *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes.* Gotthelf-Verlag, Zürich, 1973.

Mosser, Carl: *No Lasting City: Rome, Jerusalem and the Place of Hebrews in the History of Earliest Christianity.* Ph.D. Dissertation, University of St. Andrews, 2005.

Moyise, Steve: Dialogical Intertextuality, In: *Exploring Intertextuality.* (eds. Steve Moyise and B. J. Oropeza) Cascade Books, Eugene, Oregon, 2016.

Netzer, Ehud et al.: *Greater Herodium, Qedem 13,* The Hebrew University of

Jerusalem, 1981.

Nielsen, Eduard: *The Ten Commandments in New Perspective*. London: SCM Press, 1968.

O'Brian, T. Peter: *The Letter to the Hebrews*. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 2010.

Olson Roger. E.: *Arminianism FAQ*. Seedbed Shorts, Kingdom Treasure, 2014.

Orlov, Andrei A.: The Heavenly Counterpart of Moses in the Book of Jubilees, IN: *Enoch and the Mosaic Torah: The Evidence of Jubilees*. Eds. Gabriele Boccaccini and Giovanni Ibbá; Eerdmans, Grand Rapids, 2009.

Oropeza, B. J., and **Moyise**, Steve (eds.): *Exploring Intertextuality*. Cascade Books, Eugene, Oregon, 2016.

Osborne, Grant: A Classical Arminian View. In: Herbert W. Bateman IV: *Four Views on the Warning Passages in Hebrews*. Grand Rapids, Kregel, 2007.

Owen, John: *Epistle to the Hebrews*. Grand Rapids, Kregel, 1968.

Peterson, David. *Hebrews and Perfection: An Examination of the Concept of Perfection in the "Epistle to the Hebrews."* Cambridge; New York, Cambridge University Press, 2005.

Philo, Of Alexandria and Charles Duke Yonge: *The works of Philo: Complete and unabridged*. Peabody, Massachusetts: Hendrickson. 2008.

Schaff, Philip (szerk.): *Creeds of Christendom, with a History and Critical notes. Volume I. The History of Creeds*. CCEL, 1877.

Philo, O. A. and Savinel, P.: *De somniis. I-II*. Paris: Éditions Du Cerf, 1962.

Philon, Alexandrinus and Gorez, J.: *De Abrahamo*. Paris: Cerf, 1966.

Pipa, J. A.: *The Lord's day*. Fearn, Ross-shire, Christian Focus, 1997.

Plett, Heinrich: (ed.) (1991) "Intertextualities." In: *Intertextuality*, Walter de Gruyter, Berlin, 1991.

Pseudo-Philo, et al.: *The Biblical Antiquities of Philo*. New York, Ktav Pub. House, 1971.

R Travers, Herford: *Talmud and Apocrypha: A Comparative Study of the Jewish Ethical Teaching in the Rabbinical and Non-rabbinical Sources in the Early Centuries*. London: The Soncino Press, 1933.

Rubenstein, Jeffrey L.: Social, Institutional Settings of Rabbanic Literature. IN: R. "Charlotte E. Fonrobert and Martin S. Jaffee (Eds): *The Cambridge Companion to the Talmud and Rabbinic Literature*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007.

Safrai, Shmuel ed.: *The Literature of the Sagas*. Philadelphia: Fortress Press, 1987.

Sanders, E.P.: *Jewish law from Jesus to the Mishnah five studies*. Minneapolis Fortress Press, 2016.

Sanders, James A.: The Impact of the Judean Desert Scrolls on Issues of Text and Canon of the Hebrew Bible, IN: *The Bible and the Dead Sea Scrolls*. ed.: James H. Charlesworth, Baylor University Press, Waco, Texas, 2006.

Saussure, Ferdinand de: *Course in General Linguistics* (trans. Roy Harris). Duckworth, London, 1983.

Schmidt, W.H.: *Die Schöpfungsgeschichte der Priesterschrift*. Neukirchen-Vluyn, 1967.

Schreiner, R. Thomas and Ardel, Caneday: *The Race Set before Us: A Biblical Theology of Perseverance and Assurance*. Downers Grove, Ill., Intervarsity Press, 2001.

Schroeder, H. J. And O. P. eds.: *The Canons and the Decrees of the Council of*

Trent. Rockford, IL: Tan Books, 1978.

Schreiner, Thomas and Ardel, Caneday: *The Race Set before Us: A Biblical Theology of Perseverance and Assurance*. Downers Grove, III., Intervarsity Press, 2001.

Schröger, Friedrich: *Der Verfasser der Hebräerbriefes als Schriftausleger*. Biblische Untersuchungen 4. Regensburg, Friedrich Pustet, 1968.

Segal, Michael: *The Book of Jubilees: Rewritten Bible, Redaction, Ideology and Theology*. Brill, Boston, 2007.

Singer, Isidore et al., eds.: „Bet Hillel and Bet Shammai" In: *The Jewish Encyclopedia*. New York: Funk & Wagnalls, 1901-1906.

Snaith, Norman Henry: *The Jewish New Year Festival*. SPCK, London, SPCK, 1947.

Swartley, W. M.: *Slavery, Sabbath, War and Women*. Scottsdale, PA: Herald, 1983.

Tertullian, *The Prescription Against Heretics*. 3 Vol. (ANF 3.243-244).

Thomas, C. Adrian: *A Case for Mixed-Audience with Reference to the Warning Passages in the Book of Hebrews*. New York, Peter Lang, 2008.

Thompson, James W.: *The Letter to the Hebrews*. Austin, Texas, R.B. Sweet, 1971.

Uffenheimer, Benjamin, and Henning Reventlow, Graf. *Creative Biblical Exegesis: Christian and Jewish Hermeneutics through the Centuries*. London, England, T & T Clark, 2009.

Vanyó, László: *Az egyházatyák Bibliája és az ókori exegézis története*, JEL Kiadó, Budapest, 2002.

Vaux, Roland de.: *Ancient Israel*. London, Darton, Longman, & Todd, 1961.

Wesley, John: “Serious Thoughts Upon the Perseverance of the Saints,” In: *The Complete Works of John Wesley*. Vol. X, Ages Software, Albany, 1997.

Westcott, Brooke Foss: *The Epistle to the Hebrews: The Greek text with notes and essays*, Macmillan and Co., London, 1892.

Williams, Peter: *Israel and the Covenants in New Testament Times*, Paragon Publishing, Northampton, 2012.

Wise, Michael, Martin Abegg, Jr., Edward Cook: *A Teljes Holt-Tengeri Tekercsek*. (ford.) Angyali menedék, Debrecen, 2016.

Wolde, V.E.: Trendy Intertextuality?, In: *Intertextuality in Biblical Writings*. (szerk.) Kampen, Draisma, S. 1989.

Worton, Michael and Still, Judith: *Intertextuality: Theories and Practices*. University Press, Manchester, 1991.

Zamfir, Korinna and Joseph Verheyden: Reference-Text-Oriented Allusions, In: *Exploring Intertextuality*. (eds. Steve Moyise and B. J. Oropeza) Cascade Books, Eugene, Oregon, 2016.